

Rad s porodicom i zaštita djece od radikalizacije

Uputstvo korak po korak za praktičare i kreatore politike

Uvod

Kada neko postane radikalizovan i ponaša se na ekstreman način, to ne samo da utiče na njega, već i na njegovu porodicu, prijatelje, širi društveni krug i društvo. U današnjoj stvarnosti radikalizacija je česta pojava. Porodice, mladi i djeca širom EU suočavaju se s vrbovanjem od strane terorističkih grupa kao što su Islamska država, Al Kaida i ostali, zajedno s domaćim terorizmom i ekstremističkim pokretima (npr. krajnja desnica i krajnja ljevica) i sve većim brojem izbjeglica i povratnika (uključujući djecu, mlade i porodice) koji napuštaju zone sukoba i vraćaju se u EU.

Koji su izazovi?

Sprečavanje radikalizacije je samo po sebi izazov, a pogotovo u ranoj fazi. Uprkos tome ovo bi trebalo da bude dugoročan pristup u ublažavanju rizika od nasilja u vezi s ekstremizmom i terorizmom. Za ranjive pojedince i njihovo društveno okruženje postojeći izazovi u spriječavanju su:

- *Otkrivanje onih kojima prijete opasnost od radikalizacije:* u procesu radikalizacije, promjene su moguće veoma brzo, ali je teško prepoznati rane faze radikalizacije zato što su indikacije (izolovanost, frustracije) slične onima koje su povezane s drugim problemima, kao što je zavisnost od narkotika.
- *Stupanje u kontakt s njima i pružanje podrške njima i njihovim porodicama kako bi promijenili pravac:* porodice i društveno okruženje imaju ključnu ulogu u ovom procesu, što će biti objašnjeno u ovom pristupu korak po korak.
- *Podrška pojedincu i njegovoj porodici tokom procesa razdvajanja:* saradnja je ključ za efikasnost, ali je nije uvijek lako ostvariti. Isto tako i odnos između pojedinca i njegovog društvenog okruženja nije uvijek pozitivan, što ih je možda na početku i navelo da se okrenu ekstremizmu ili terorizmu.

Pored ovih opštih izazova trenutno (u proljeće 2017) jedno od glavnih pitanja jesu porodice i djeca, koji su se suočili ili su učestvovali u terorizmu Islamske države, Al Kaide i ostalih terorističkih organizacija, pa su doživjeli radikalizaciju. Tokom posljednjih nekoliko godina, hiljade Evropljana, među kojima i porodice i mladi, otputovali su u Siriju i Irak da bi živjeli i borili se za terorističke organizacije. U ovom trenutku, izgleda da broj stranih boraca koji odlaze u zone sukoba opada; međutim, postoji zabrinutost da će broj povratnika porasti. Istovremeno države članice EU potvrdile su porast krajnjeg desničarskog ekstremizma širom Evrope, koji je dodatno podstaknut prilivom izbjeglica. U ovom kontekstu sve veće polarizacije i ekstremizma porodice koje su direktno pogođene bore se sa svakodnevnim posledicama, kao i s nezadovoljstvom.

Na primjer, iako su iskustva s povratnicima ograničena, stiže sve više zahtjeva od porodica koje žele da im se djeca vrate. Postoje izazovi u rješavanju ovakvih zahtjeva:

- u mnogim zemljama politika bavljenja povratnicima nije uvijek jasna različitim zainteresovanim stranama, što otežava pružanje pravih informacija porodicama;
- Islamska država širi prijeteću propagandu o povratku;
- postoji mnogo praktičnih poteškoća u vezi s dokumentima, naročito kada je riječ o djeci rođenoj u konfliktnim zonama;
- roditelji imaju tendenciju da svojoj djeci šalju novac za povratak, ali takvi novčani transferi se u pojedinim zemljama smatraju kriminalnom aktivnošću, tako da radnici zaduženi za porodice moraju ovo da objasne roditeljima i upozoravaju ih da to ne rade.

Cilj i primjena uputstava korak po korak

Cilj ovog rada jeste podrška i pružanje smjernica kreatorima politike i praktičarima zaduženim za sprečavanje radikalizacije i nasilnog ekstremizma u porodičnom okruženju, naročito kada je riječ o (mlađoj) djeci. Ovo uputstvo je rezultat zajedničkih uvida, lekcija, praktičnih primjera i preporuka iz oblasti politike. Alatke su usredsređene na porodice i djecu koja se bave radikalizacijom u širokom spektru scenarija:

- porodice koje imaju jednog člana ili više članova koji su osjetljivi na proces radikalizacije (uključujući djecu i mlade);
- porodice u kojima je jedan član ili više članova uključeno u ekstremističke radnje, kao što je odlazak od kuće da bi se pridružili ekstremističkoj grupi (uključujući djecu i mlade);
- porodice i djeca koji su pobjegli iz područja pod kontrolom terorističkih grupa;
- porodice u kojima je jedan član ili više članova u zatvoru, osuđeni za terorističke zločine (ili srodne terorizmu).

Ovaj rad bavi se ekstremizmom koji je zasnovan na različitim ideologijama (vjerski inspirisan ekstremizam, desničarski ekstremizam, ljevičarski ekstremizam, nacionalistički ekstremizam). U brojnim slučajevima se izazovi i načini reagovanja opisani u ovom radu primjenjuju na svim nivoima. U suprotnom to će biti posebno naznačeno.

Rad je zasnovan na rezultatima zajedničkog sastanka Radne grupe za omladinu, porodice i zajednice Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN YF&C) i Radne grupe za zdravstvenu i socijalnu

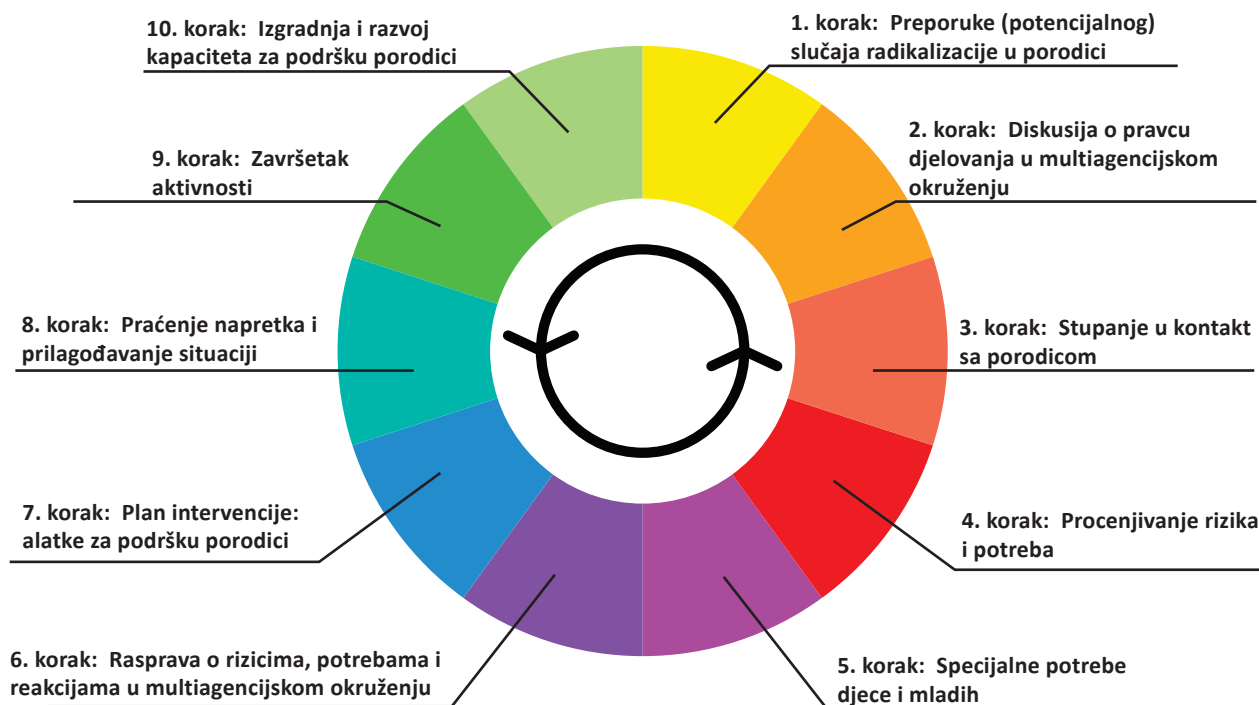
zaštitu Mreže za podizanje svijesti o radikalizaciji (RAN H&SC), koji je održan u Nici 2. i 3. februara 2017. godine. Obuhvaćene su i dodatne informacije s odvojenih sastanaka RAN YF&C i RAN H&SC o ulozi porodica i ulozi djece kao i povratne informacije iz intervjua sa šest stručnjaka za podršku porodici (iz Danske, Norveške, Holandije, Francuske, Belgije i Njemačke).

Ključni termini:

- *Porodica*: grupa ljudi koji su povezani krvno (priznatim rođenjem), srodstvom (brak ili neki drugi odnos), zajedničkim mjestom boravka ili kombinacijom gore navedenog;
- *Dijete*: osoba koja je mlađa od 18 godina. U pravnom smislu postoje razlike u pogledu starosne granice za maloljetnike u različitim zemljama;
- *Maloljetnik*: maloljetno lice određenog uzrasta, obično između 14 i 18 godina;
- *Povratnik*: pojedinac koji je napustio svoj dom da bi se pridružio ekstremističkoj grupi u drugoj zemlji i koji:
 - a. je zatražio da se vrati u zemlju EU;
 - b. vratio se u domovinu u EU;
 - c. putuje u neku drugu zemlju EU.

KAKO se povezati i raditi s porodicama koje su suočene s radikalizacijom

Ovaj rad predstavlja pristup od 10 koraka za rad s porodicama. Koraci su prikazani na grafikonu ispod u obliku kruga, jer međusobno utiču jedni na druge. Koraci su primjenjivi uopšteno, kao i u pojedinačnim slučajevima. Tamo gdje je moguće koraci su objašnjeni i ilustrovani praksom iz života. Gdje je to moguće date su i preporuke politike. Prije nego što se objasne koraci predstavljeni su fundamentalni principi koji čine temelje dobrog pristupa podrške porodici. Imajte na umu da su ovi koraci po definiciji pojednostavljene složenije realnosti u kojoj se različiti koraci preduzimaju istovremeno.



Ključni pristupi koji čine temelje pristupa korak po korak

Porodice:

- Porodice su u osnovi otpornosti svakog pojedinca. Obimna istraživanja pokazuju uticaj porodičnog okruženja, vaspitanja i količine iskazane ljubavi, brige i pažnje na nečiju otpornost na negativna iskušenja, kao što je priključivanje ekstremističkim grupama.¹
- Članove porodice treba posmatrati kao partnere u upozoravanju, sprečavanju i zaštiti pojedinaca izloženih riziku od radikalizacije, i takođe u doprinosu bezbednosti i sigurnosti društva.

Podrška porodici:

- Cilj rada s porodicom treba biti angažiranje, izgradnja povjerenja i uspostavljanje odnosa tokom dužeg perioda. Ovo ne samo da može pozitivno utjecati na konkretnu porodičnu situaciju, već i otvoriti vrata osobi koja je izložena riziku, kao i široj zajednici.
- Važno je zauzeti sistemski pristup porodici, posmatrati je kao cjelinu i uvidjeti dinamiku članova porodice. Samo usredsređivanje na pojedinca izloženog riziku ili na jednog člana porodice često nije dovoljno da bi se razumjeli uticaji i pritisci koji postoje i formiraju nečije ponašanje. Društveno okruženje ili zajednica u kojoj se nalazi porodica takođe utiču na stavove i ponašanje. Iako je cilj savjetovanja podrška pojedincu koji je izložen riziku, razumijevanje šireg konteksta porodice i zajednice je presudno u tome.

¹ Walsh F. (2012) „Normal Family Processes“. Poglavlje 17: Otpornost porodice. Njujork: Guilford Press.

- Da bi se pružila efikasna podrška porodici, neophodna je saradnja bar jednog dijela porodice. Ako porodica ne želi da saraduje ili da dobija podršku, biće veoma teško raditi na često osjetljivim pitanjima i izazovima radikalizacije. Prisiljavanje porodice na podršku je izazovno, a ponekad čak i kontraproduktivno. Iz tog razloga postoje pojedini slučajevi u kojima porodica neće biti faktor povezivanja, pa treba koristiti ostale mrežne veze kako bi se došlo do pojedinca koji je izložen riziku.
- Primijenite pristup zasnovan na prihvatanju, bar da biste uspostavili kontakt. Srž pristupa zasnovanog na prihvatanju jeste to da radnik koji radi s porodicom ne poriče niti odbacuje perspektivu i stav porodice odnosno pojedinca izloženog riziku, već to treba da iskoristi kao početnu tačku za uspostavljanje kontakta. Izgradnjom odnosa koji se zasnivaju na povjerenju moguće je polako pomoći porodici i pojedincu koji je izložen riziku da promijene svoje stavove i uvjerenja. Stoga fokus treba da bude na izgradnji odnosa.
- Ozbiljno shvatite reakcije članova porodice, makar samo preventivno. To može uključivati izjavu članova porodice da njihova ćerka hoće da se preobrati ili im je stigla vijest da je njihovo dijete mrtvo (čak i ako ne postoje fizički dokazi, na primjer tijelo ili umrlica).

Bezbjednost:

- Naglasak na bezbjednosti, u kombinaciji s opštim nepovjerenjem određene porodice i zajednice prema vlastima, mogu da stvore negativni porast nepovjerenja. Iz perspektive zaštite mora se staviti naglasak na razumijevanje problema, ali i na potrebe koje porodice imaju da bi se prevazišli ovi problemi. Cilj treba da bude pružanje pomoći porodici da razvije dugoročnu otpornost na radikalizaciju, a ne samo da se riješi goruća situacija.
- Osim toga ističe se i transparentnost prema porodici umjesto tajnosti i rad sa porodicom umjesto rada na datom slučaju bez učešća porodice.
- Treba naglasiti da je uključenost policije i obavještajnih službi neophodna i važna. Međutim podjednako su važne koordinacija i saradnja između njih i organizacija ili stručnjaka usredsređenih na prevenciju i dobrobit porodice.

1. korak Preporuke (potencijalnog) slučaja radikalizacije u porodici

Postoje različiti načini na koje se (potencijalni) slučaj radikalizacije može prijaviti vlastima odnosno stručnjacima. Postoji i veliki broj ljudi koji bi možda željeli da prijave razloge za zabrinutost. U brojnim slučajevima to je neposredna porodica ili neko iz neposredne društvene mreže (npr. prijatelji). Ali zabrinutost mogu da izraze i nastavnici, radnici s omladinom, sportski klubovi, vjerske organizacije i susjedi. Važno je da ljudi znaju s kime mogu da podijele svoju zabrinutost. Evropsko iskustvo jeste da se razlozi za zabrinutost prijavljuju preko sljedećih kanala:

- direktno (lokalnoj) policiji zbog zabrinutosti ili straha da se dešava neko kriminalno djelo;
- preko opštih ili specijalnih telefonskih linija za pomoć: u većini evropskih zemalja već postoje opšte linije za sprečavanje kriminala, ali su ljudima zabrinutim zbog radikalizacije u sve većoj mjeri dostupne i specijalne mreže (Holandija, Njemačka, Austrija, Francuska i Luksemburg).

- putem neformalnih mreža i platformi kao što su džamije, sportski klubovi, online platforme;
- preko ostalih stručnjaka, kao što su socijalni radnici i oni koji rade s omladinom, nastavnici i stručnjaci za mentalno zdravlje..

Priroda izražene zabrinutosti može se u znatnoj mjeri razlikovati. Majka može da pozove zato što se njena ćerka preobratala u islam i želi da se hrani i odijeva tradicionalno. Susjed je možda primijetio posebne simbole ili zastave u kući svog susjeda. Nastavnik se možda suočio s učenicima koji iskazuju ekstremističke ideje. Otac možda sumnja da njegov sin želi da putuje u inostranstvo kako bi se pridružio ekstremističkoj grupi. Član porodice možda će otići kada primi vijesti da mu je brat (na primjer) poginuo u terorističkoj zoni sukoba.

Svaki razlog za zabrinutost treba ozbiljno shvatiti i procijeniti. Biće mnogo slučajeva u kojima će nakon postavljanja pitanja i traženja dodatnih informacija biti prepoznato skretanje pažnje na sebe, buntovničko ponašanje, pa čak i istinska zainteresovanost za novu religiju, a ne radikalizacija. Međutim sa stanovišta prevencije, reakcije na manje promjene u ponašanju i dalje su važne u spriječavanju pojedinaca da odu u ekstremističkom pravcu u kasnijoj fazi. Uzimajući primjer majke i ćerke, reakcija roditelja na želju za preobraćanjem mogla bi da utiče na to da li će se ovaj proces zaista dogoditi na otvoren, transparentan i pouzdan način ili na tako da ćerka bude protjerana iz porodičnog okruženja.

Praksa na djelu: linija za pomoć za radikalizaciju, Hajat, Njemačka

Hajat je njemački savjetodavni program namijenjen osobama koje su već uključene u radikalne salafističke grupe ili su na putu ka nasilnoj džihadističkoj radikalizaciji. Na potencijalne slučajeve radikalizacije ponekad im skrene pažnju nacionalna telefonska linija, ali mnogo češće to što se ljudi direktno obraćaju Hajatu. Hajat je bio jedan od glavnih partnera u uspostavljanju nacionalne telefonske linije u januaru 2012. godine. Zbog preporuka (za lokalne NVO), nacionalna telefonska linija zahtijeva da ljudi podijele svoje podatke. Telefonski broj je anonimn. Hajat će prihvatiti samo slučaj kada direktno dobije zahtjev za pomoć. Hajat neće pokušavati da stupi u kontakt s porodicama, jer smatra da je stupanje u kontakt presudno za lice koje želi da dobije pomoć.

[Više informacija o Hajatu.](#)

Više informacija o podršci porodice i telefonskim linijama za pomoć može se naći u sljedećim dokumentima:

- [Poglavlje o podršci porodice u zbirci RAN](#)
- [Naknadna\(ex post\) evaluacija RAN: „Family support: what works?“](#)

Preporuke politike – identifikovanje radikalizacije unutar porodice

- Pružiti perspektivu o tome kako nacionalne vlasti gledaju na porodice koje se bore s ovim pitanjima i kakav se tretman i podrška mogu očekivati od nacionalne vlade, lokalne uprave odnosno NVO;
- Izraditi infrastrukturu izvještavanja za sve koji imaju razloge za strah i zabrinutost;
- Izraditi plan komunikacije, uključujući smjernice o razmjeni informacija, iz nacionalne i lokalne perspektive, o načinu komunikacije u vezi s ovom infrastrukturom izvještavanja.

2. korak Diskusija o pravcu djelovanja u multiagencijskom okruženju

Da bi se adekvatno odgovorilo na iznijete razloge za zabrinutost, važno je imati infrastrukturu koja će se pozabaviti (novim) slučajevima radikalizacije. Kada je riječ o podršci porodice evropske zemlje kao što su Belgija, Švedska, Holandija, Velika Britanija, Danska i Francuska imaju multiagencijska okruženja u kojima se procjenjuju i razmatraju slučajevi. Mnoga od ovih multiagencijskih okruženja organizovana su na lokalnom nivou zato što je većina informacija dostupna na tom nivou, zajedno sa sredstvima reagovanja.

Za ova multiagencijska okruženja koriste se različiti termini: info-kuće (Danska, pogledati primjer niže), sigurne kuće (Holandija), partnerski stolovi (Belgija), državna ćelija za praćenje (Francuska). Bez obzira na njihov naziv sljedeći partneri su obično sastavni dio ovih multiagencijskih okruženja:

- policija (lokalna i nacionalna);
- socijalna zaštita odnosno (mentalna) zdravstvena zaštita;
- lokalne vlasti;
- kada je to relevantno i važno u pojedine slučajeve se mogu uključiti i ostali partneri, na primjer, predstavnici obrazovnih ustanova, agencije za zapošljavanje ili posebna psihološka tijela;
- obavještajne službe obično nisu standardni partner, ali se saradnja odvija u pojedinim slučajevima.

Kada multiagencijsko okruženje prihvati nove slučajeve, informacije se razmjenjuju radi boljeg razumijevanja rizika i zaštitnih faktora. Diskusije takođe obuhvataju i mjeru u kojoj situacija izgleda kao hitna i koji je partner u najboljoj poziciji da ostvari prvi kontakt. U kriznoj situaciji (npr. kada član porodice potencijalno planira napad) odnosno kada je ugrožena bezbjednost ostalih stručnjaka, policija je zadužena za prvi kontakt. U ostalim slučajevima partneri često razgovaraju tome ko je već uključen u rad s porodicom. Pošto je izgradnja povjerenja između porodice i vlasti veoma važna, uspostavljanje kontakta preko nekoga ko već ima pozitivan odnos s porodicom je najefikasniji kanal. U pojedinim slučajevima to može da bude socijalni radnik ili radnik zadužen za porodicu, ali isto tako i neko iz zavoda za zapošljavanje.

Za više informacija o stvaranju multiagencijske strukture (uključujući pitanja u vezi s razmjenom informacija), molimo pročitajte 2. poglavlje [RAN Policy Paper Developing a local prevent framework and guiding principles](#).

Praksa na djelu: info-kuće i razmjena informacija, Danska

U Danskoj je podrška porodice organizovana u okviru info-kuće. Info-kuća je mjesto na kojem se okupljaju, između ostalih, policajci, socijalni radnici, opštinski radnici, psihijatri i stručnjaci za prevenciju kriminala da bi razgovarali o postojećim i novim slučajevima i izradili planove za svaki slučaj. Info-kuće su sastavni dio danskih modela SSP (škole, socijalna služba i policija) i PSP (policija, socijalna služba i psihijatri). Zabrinuti rođaci ili prijatelji mogu da se obrate info-kući da bi prijavili sumnje na radikalizaciju. Oni zajedno odlučuju o tome koji je partner najpogodniji da kontaktira s datim pojedincem i koordiniraju ko će šta da uradi. Sastanci u info-kući održavaju se jednom u dvije sedmice. Institucionalno praksa je inkorporirana u načine rada nacionalnih socijalnih organa i organa za sprovođenje zakona, pa je stoga u velikoj mjeri održiva.

Član 115. danskog zakona daje zakonske smjernice o razmjeni informacija u vezi s prevencijom kriminala. Te zakonske smjernice takođe se primjenjuju u multiagencijskom okruženju info-kuće i u slučajevima koji uključuju radikalizaciju. Važan element člana 115. jeste da se tokom sastanaka ne vode zvanične bilješke. Informacije obrađuju samo pojedini stručnjaci na osnovu svog profesionalnog kodeksa ponašanja u pogledu razmjene informacija. Stoga postoje razlike u načinu na koji policija i socijalni radnici koriste informacije.

Više informacija o danskim sistemima [SSP](#) i [PSP](#).

Preporuke politike – razmatranje potencijalnih aktivnosti u multiagencijskom okruženju

- Olakšati multiagencijsku infrastrukturu u kojoj se o slučajevima radikalizacije može raspravljati između različitih relevantnih sektora (lokalna policija, socijalni radnici, prosvjetni radnici, psiholozi, ljekari opšte prakse itd.);
- Obezbediti pravne smjernice o razmjeni informacija, protokolima o privatnosti i o tome šta treba uraditi u visoko rizičnim situacijama ili kada su bezbjednost i sigurnost ugrožene;
- Rasporediti sredstva na nacionalnom i lokalnom nivou za stručnjake koji rade na slučajevima radikalizacije.

3. korak Stupanje u kontakt s porodicom

Kada se odluči ko je najbolji za kontaktiranje s porodicom, najčešći oblik prvog kontakta jeste kućna posjeta. Pristup koji se zauzima u velikoj mjeri zavisi od procijenjenog nivoa rizika. U visokorizičnim ili kriznim situacijama policija doslovno može da provali vrata. Pretres kuće je dozvoljen da bi se pronašli ljudi ili dokazi. Ovo je često prilično javno i traumatično iskustvo za porodice, te bi trebalo

organizovati naknadnu posjetu socijalnog radnika ili radnika zaduženog za porodicu koji će pružiti podršku.

U manje hitnim slučajevima kućnu posjetu će obaviti jedan stručnjak ili dva stručnjaka, koji će preuzeti odgovornost za slučaj i ostvariti prvi kontakt s porodicom. U zemljama kao što su Norveška, Belgija i Danska, ta dva stručnjaka su policajac i socijalni radnik, odnosno radnik zadužen za porodicu. Preporučljivo je da porodice ostanu s istim licem za kontakt da bi se uspostavio odnos zasnovan na povjerenju.

Stupanje u kontakt s porodicom

Iskustvo je dovelo do sljedećih lekcija o stupanju u kontakt s porodicom koja je (potencijalno) izložena radikalizaciji:

- posjeta porodici kod kuće učiniće da ona bude manje zastrašujuća, jer porodica na taj način razgovara unutar svoje zone komfora;
- pošto je ovo često početna tačka u izgradnji ili održavanju odnosa koji je zasnovan na povjerenju, važno je da bude potpuno transparentno ko posjećuje porodicu, zbog čega je posjećuju i šta će se desiti ukoliko porodica ne bude sarađivala;
- možda će pomoći ako se ne stavi fokus na pitanje radikalizacije odmah, već se porodici postavi pitanje s čime se bori i kako joj se može ponuditi podrška;
- možda će pomoći ako (lokalni) policajci ne nose uniformu već civilnu odjeću – to situaciju čini manje zastrašujućom i izbjegava se sramota koja bi mogla dovesti do stigmatizacije u susjedstvu;
- kada su u slučaj uključeni maloljetnici, mora se donijeti odluka da li maloljetnika treba uključiti u prvi kontakt – ako bude uključen, posjetu treba obaviti prije ili poslije školskih časova.

Porodice koje ne žele da sarađuju

Praktičari ukazuju na to da su u većini slučajeva porodice spremne da sarađuju, jer su takođe zabrinute i žele najbolje za sebe i svoje članove. Međutim ima i slučajeva kada porodica kao struktura odbija da sarađuje. Savjeti praktičara o načinu postupanja u ovoj situaciji obuhvataju sljedeće:

- uložiti vrijeme i dalje pokušavati putem svakog kanala ili partnera u mreži da se stupi u kontakt s porodicom;
- istaći činjenicu da želite da im pružite podršku i pomoć u rješavanju problema i da imate mogućnosti da to uradite;
- ukazati na posljedice u slučaju da ne žele da rade s porodičnim ili socijalnim radnikom – kada bi mogli da očekuju posjetu policajaca;
- ukoliko je to moguće u zakonskom okviru, uključivanje dječje zaštite može biti posljednje sredstvo u slučajevima kada su djeca izložena riziku – dijete/djeca mogli bi da budu oduzeti porodici;
- ukoliko je to moguće u zakonskom okviru, socijalna pomoć ili druga podrška mogli bi da budu ukinuti kao posljednje sredstvo nametanja saradnje.

Kada su za ostvarivanje saradnje neophodne pravne procedure, to dokazuje nedostatak povjerenja; u ovakvim slučajevima ima manje šansi da će rad s porodicom biti efikasan.

Koga iz porodice treba uključiti?

Postoje različite perspektive o tome koga treba uključiti u kontakt s porodicom:

- kada je cilj potpuna transparentnost biće uključeno dijete, omladinac ili odrasla osoba za koju se vjeruje da je izložena radikalizaciji;
- u pojedinim slučajevima neće biti obaviještena odnosno uključena osoba o kojoj je izražena zabrinutost (npr. od strane člana porodice), jer saznanje da je porodica zatražila pomoć može izazvati strah i frustraciju – to može da poljulja povjerenje u porodici; u ovakvim slučajevima se podrška direktno pruža porodici, a preko nje indirektno osobi za koju je zabrinuta;
- ponekad će ta osoba sama zatražiti pomoć, na primjer povratnik u okviru pravosudnog sistema (u Njemačkoj im se daje broj telefona za pomoć); u ovakvim slučajevima podrška se pruža pojedincu – uključenost porodice zavisi od toga da li ona ima pozitivan ili negativan uticaj;
- ako jedan član porodice zatraži pomoć ali ne želi da to saznaju ostali članovi, često je najbolje poštovati tu odluku i raditi s osobom koja je zatražila pomoć; kasnije će se donijeti odluka da li postoje mogućnosti za širi kontakt s porodicom.

Praksa na djelu: rad preko ključnog radnika – Njemačka

Legato je organizacija koja radi sa širokim spektrom ekstremističkih ideologija, od desničarskog ekstremizma do vjerske radikalizacije. Ona ima pristup zasnovan na prihvatanju i usredsređuje se na intervencijski rad i na pružanje savjeta članovima porodice.

Legato nije organizacija za rad na terenu. Prvi kontakt treba da ostvari „ključni radnik“ – onaj koji je najbliži ugroženom pojedincu/radikalizovanoj osobi (tzv. „indeks klijent“). „Ključni radnik“, između ostalog, može da bude rođak, nastavnik ili socijalni radnik, a obično se on prvi obraća organizaciji Legato. Većina slučajeva prati se preko ključnog radnika, jer on često ima izgrađeno povjerenje i odnos s ugroženom osobom.

[Više informacija o organizaciji Legato.](#)

Preporuke politike – stupanje u kontakt s porodicom

- Uspostaviti jasan zakonski okvir za porodice koje ne saraduju. Ovaj okvir treba da bude objelodanjen u multiagencijskom okruženju zajedno sa smjernicama o tome kada se mogu/ trebaju preduzeti represivne mjere. Postojanje zakonskog okvira o podršci porodice i o zaštiti djece može da pokrene razvoj dodatnih zakonskih smjernica.
- Ostaviti prostora za proaktivnu (na primjer, zasnovanu na inteligenciji) odnosno reaktivnu strukturu podrške (zasnovanu na zabrinutosti koju izražava neki član porodice ili bliska osoba), u zavisnosti od konteksta i organizacija koje su u direktnom kontaktu s porodicom.

4. korak Procjenjivanje rizika i potreba

Informacije prikupljene tokom prve posjete unose se u procjenu rizika i potreba porodice, kako u pogledu problema radikalizacije, tako i u širem kontekstu. Trenutna praksa pokazuje da je u većini zemalja EU policija odgovorna za procjenu rizika iz bezbjednosne perspektive. Porodični radnici biće uključeni u mapiranje razloga za zabrinutost i potreba porodice. Većina porodičnih radnika nema formalnu alatku za procjenu potreba, ali radi na osnovu ulaznog obrasca. Ovaj obrazac razlikuje se od zemlje do zemlje, ali predstavlja važan dio dosijea o pojedincu i porodici, jer obuhvata informacije o:

- ličnoj istoriji ugroženog pojedinca i njegove/njene porodične/društvene mreže;
- vezama pojedinca, porodice i ostalih društvenih kontakata, na primjer u sportskim klubovima, školi, vjerskim krugovima i ostalim mjestima (pregled mreže);
- praktičnim pitanjima pred porodicom odnosno pojedincem, kao što su nezaposlenost, stambeni problemi i obrazovne teškoće, u kojima im je potrebna pomoć i u kojima žele pomoć i podršku;
- događajima koji djeluju kao okidač u životnoj priči pojedinca ili porodice;
- prirodi i ozbiljnosti razloga za zabrinutost (osnovne informacije).

Ne postoji standardni obrazac ili savjet o tome kako to treba da izgleda, jer dosijei obično sadrže brojne osjetljive informacije i specifična pitanja relevantna za stručnjake za podršku porodici.

Dosije je ključni izvor informacija i smjernica za različite organizacije koje rade s porodicom. Zbog toga je važno imati jasno određenog „vlasnika slučaja“ i ustanovljene mehanizme dijeljenja koji će omogućiti da dosije bude u najvećoj mogućoj mjeri sveobuhvatan. Možda će takođe biti korisno uključiti u dosije digitalne kanale komunikacije kao što su elektronska pošta i protokoli za razgovore na društvenim mrežama.

Preporuke politike – procjena rizika i potreba

- Imati na raspolaganju sistem razmjene informacija koji omogućava svim relevantnim zainteresovanim stranama da prate dosije i da razmjenjuju važne i osjetljive podatke;
- Dati smjernice o ICT aplikacijama i obezbjediti online izvore informacija koji podržavaju sistem razmjene informacija.

5. korak Posebne potrebe djece i mladih

Kada djeca rastu u radikalizovanom okruženju, izložena su riziku međugeneracijske radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Ovo je slučaj s djecom radikalizovanom u Evropi (i desničarski i vjerski inspirisani ekstremisti), s djecom radikalizovanom u ratnim zonama i onom djecom koja su u kontaktu s radikalizovanim članovima porodice. Važno je da praktičari budu osposobljeni ne samo da tumače znake radikalizacije, već i da se efikasno bave djecom u radikalizovanom okruženju.

Sadašnji izazov: djeca koja se rađaju/rastu u terorističkim zonama sukoba

Glavni razlog za zabrinutost danas predstavljaju djeca koja su rođena odnosno žive u inostranstvu u terorističkim zonama sukoba, npr. i Siriji i Iraku. Djeca koja žive u takozvanom kalifatu pod kontrolom Islamske države predstavljaju poseban razlog za zabrinutost zbog snažnog ideološkog uticaja kojem su izloženi, kao i zbog načina na koji se koriste i pripremaju da postanu vojnici. Djeca koja žive u ovakvim okruženjima biće izložena:

- snažnoj indoktrinaciji preko ekstremističke ideologije;
- ozbiljnoj traumi koju izaziva život u konfliktnom i krajnje nasilnom okruženju;
- borbenoj obuci (češće dječaci nego djevojčice);
- ubijanju i samoubistvima bombaša – i kao svjedoci i kao izvršioци;
- fizičkom, mentalnom, seksualnom i emocionalnom zlostavljanju i manipulaciji – ponovo i kao svjedoci i kao izvršioци.

Do sada je veoma mali broj praktičara imao iskustva u radu s mlađom djecom povratnicima iz Sirije i Iraka. Međutim, postoji iskustvo u radu s djecom koja su odrasla u ratnim zonama i kao djeca vojnici. Učenje i saznanja stečena u toj oblasti mogli bi se upotrijebiti za razvoj dobre prakse u ovom okviru.

Lekcije i pristupi u radu s djecom

Kad god su djeca ili mladi radikalizovani ili su pod uticajem radikalizovane osobe u svom neposrednom okruženju, moguće je preduzeti nekoliko koraka:

- Možda će biti efikasno primijeniti opšte metode za intervenciju radi rane prevencije, kao što su vježbe u vezi s identitetom, pripadnošću, upravljanjem konfliktima, kritičkim razmišljanjem, demokratijom, porodičnim odnosima itd. Rana intervencija je od vitalnog značaja za djecu mlađu od 12 godina da bi se maksimalno uvećala mogućnost uspješne rehabilitacije. Intervenciju treba da sprovode kvalifikovani i kulturološki kompetentni pojedinci uz podršku zajednice i zakonskih mreža profesionalaca.
- Stvaranje bezbjednog mjesta i atmosfere povjerenja i vjere je neophodno da bi djeca slobodno razgovarala.
- Kada su mladi na prijelazu od službi za djecu ka službama za odrasle, obično kada napune 18 godina, potrebno je da stručnjaci specijalizovani za djecu i odrasle rade zajedno da bi maksimalno povećali kontinuitet pomoći koja se pruža toj djeci.
- Kreativni pristupi koji su zasnovani na muzici, pozorištu, sportovima itd. odlično su prihvaćeni kod djece. Primjer je „živa (ili ljudska) biblioteka“, alatka za jednakost koja pokušava da ospori predrasude olakšavajući razgovor između dvije osobe.
- Kada je riječ o djeci koja su se vratila iz ratnih zona poput Sirije, treba uzeti u obzir sljedeće:
 - istraživanja o djeci vojnicima pokazuju da je preporučljivo početi s uobičajenim svakodnevnim aktivnostima.
 - ideologija je njihov identitet; ona ih štiti i pomaže im da shvate svijet. Samo nova iskustva koja su van ove ideologije omogućiće im da drugačije razmišljaju.

- Kada su djeca povratnici uključena u nasilje, krivičnopravno rješenje moglo bi dodatno da traumatizuje djecu, da podstakne povratništvo u budućnosti i da ograniči mogućnost rehabilitacije i reintegracije. Ako je rehabilitacija prioritet, onda su potrebe i slabe tačke djeteta najvažnije, bez obzira na prirodu prijestupa koji je to dijete počinilo.
- Ispunjavanje potreba djece povratnika mora biti zasnovano na postojećim najboljim praksama u zaštiti djece i sprovedeno u okviru nacionalno uspostavljenih mreža službi za djecu. Ni NVO ni dobrotvorne grupe često nemaju kapacitet niti su povezane sa svim relevantnim službama da bi samostalno sprovodile intervencije, pa bi trebalo da dobiju podršku postojećih zakonskih službi.
- Ukoliko su zakonske službe intervenisale i napravljen je plan brige o pojedinačnom djetetu, stručnjaci u toj oblasti (kao što su vjerske vođe, vođe zajednice i osobe koje imaju iskustvo u konfliktnoj traumi) treba da doprinesu revizijama ovog plana, imajući u vidu njihovo jedinstveno i nijansirano poznavanje ključnih pitanja.

[Više informacija o djeci povratnicima iz zona sukoba.](#)

Praksa na djelu: chamäLION, Njemačka

Rana prevencija je od najvećeg značaja za (mlađu) djecu koja se suočavaju s radikalizacijom. chamäLION je primarni koncept prevencije čiji je cilj promovisanje otpornosti na ekstremističke ideologije. Ideja u osnovi koncepta jeste sprečavanje radikalizacije pružanjem rane podrške u vidu ličnih i društvenih resursa, uspostavljajući prihvatanje drugih i istovremeno smanjujući diskriminaciju.

U osnovi prakse su tri modula:

- A. Pripadnost i orijentacija (svijest o raznolikosti/različiti načini života, vjerska uvjerenja, pol i porijeklo);
- B. Identitet i prihvatanje (poznavanje sopstvenih snažnih i slabih tačaka, biografski rad);
- C. Upravljanje konfliktima (sprečavanje nasilja, učenje o načinima postupanja s konfliktima, svijest o sopstvenim osjećanjima i vještine komunikacije).

chamäLION je usmjeren na djecu uzrasta od 7 do 12 godina. Alatke (vježbe) namijenjene su nastavnicima i socijalnim radnicima za primjenu u školi.

[Više informacija o organizaciji chamäLION.](#)

Preporuke politike – ispunjavanje posebnih dječjih potreba:

- Uspostaviti uravnotežen pristup krivičnom gonjenju i rehabilitaciji djece i mladih;
- Uključiti službe za zaštitu djece, stručnjake za traumu i stručnjake iz srodnih oblasti koje se bave djecom vojnicima kako bi se izradio efikasan multiagencijski pristup;
- Olakšati nesmetan prelazak s dječjih službi na službe za odrasle.

6. korak Rasprava o rizicima, potrebama i reakcijama u multiagencijskom okruženju

Nakon što su procjene rizika i potreba date od strane različitih profesionalaca u multiagencijskom okruženju, ove informacije treba podijeliti. Kao što je navedeno u 2. koraku, razmjena informacija je izazov zbog propisa o privatnosti i profesionalne povjerljivosti, kao i zbog bezbjednosti i sigurnosti. U pojedinim zemljama, na primjer u Velikoj Britaniji, Danskoj (vidi primjer u 2. koraku) i Holandiji, postoje specijalni protokoli o privatnosti i sporazumi o razmjeni informacija koji daju smjernice u ovom procesu.

U zemljama kao što su Belgija, Holandija, Danska, Norveška i Njemačka, „vlasnik slučaja“ biće stručnjak za podršku porodici. Međutim s ostalim stručnjacima i organizacijama takođe će se kontaktirati i biće uključeni u sprovođenje plana intervencije. Zaduženost za pojedini slučaj tada znači da je stručnjak za podršku porodici svjestan i da koordinira pomoć koju dobija porodica odnosno pojedinac.

Praksa na djelu: pristup Channel, Velika Britanija

Channel je program usredsrijeđen na pružanje podrške u ranoj fazi ljudima koji su prepoznati kao ranjivi i podložni uključivanju u ekstremizam. Program primjenjuje multiagencijski pristup da bi zaštitio ranjive ljude:

- prepoznavanjem pojedinaca izloženih riziku;
- procjenom prirode i stepena tog rizika;
- razvojem najadekvatnijeg plana podrške za date pojedince.

Uspjeh programa u velikoj mjeri zavisi od saradnje i koordinacije aktivnosti između partnera. Najbolje funkcioniše kada se pojedinci i njihove porodice potpuno uključe u program i kada dobiju dosljednu podršku. Policija koordinira aktivnost traženjem relevantnih informacija od partnera u komisiji o datom pojedincu. Policija koristi ove informacije za izradu početne procjene o prirodi i stepenu ranjivosti. Informacije će zatim biti predstavljene pred komisijom.

Zakon o bezbjednosti i borbi protiv terorizma iz 2015. godine namjerava da obezbijedi efikasnu lokalnu saradnju i primjenu programa Channel u svim oblastima, kao i da nastavi dobru praksu koja već postoji u mnogim oblastima.

[Više informacija o pristupu Channel.](#)

Preporuke politike – rasprava o rizicima, potrebama i reakcijama:

- Napraviti jasan protokol za razmjenu informacija;
- Obezbijediti smjernice o tome koga treba, a koga ne treba uključiti u multiagencijsko okruženje;
- Podržati stvaranje „zajedničkog“ jezika između partnera u saradnji (npr. kako treba ukazati na rizike).

7. korak Plan intervencije: alatke za podršku porodici

Planovi intervencije će se razlikovati od jedne do druge porodice. Ključno je da ovi planovi budu posebno prilagođeni rizicima i potrebama porodica i pojedinaca. Stručnjaci za podršku porodici naglašavaju koliko je važno imati čitav niz intervencija na raspolaganju kako bi mogli da obezbijede najbolju brigu i podršku, te da spriječe da radikalizacija izvrši uticaj i na druge članove porodice.² Da bi se osmislile različite vrste intervencije, u ovom radu će biti iskorišćen pristup koji je istraživač Angel Rabasa³ primijenio u Hajatu, u Njemačkoj. Pristup je sličan intervencijama koje primjenjuju druge zemlje EU.

Praktične intervencije

U mnogim slučajevima praktična pitanja poput nezaposlenosti i stambenih problema mogu ometati pružanje pomoći porodici na putu ka stabilnosti i otpornosti, odnosno sposobnosti da se bavi radikalizujućim/radikalizovanim članom porodice. Na osnovu procjene potreba praktične intervencije se mogu ustanoviti da bi se ostavilo prostora za druga pitanja koja čekaju rješenje. Ovo je takođe jedan od lakših načina da se pomogne porodici, a može da doprinese izgradnji odnosa zasnovanog na povjerenju. Primjeri praktičnih intervencija obuhvataju posredovanje u povezivanju porodice s blagostanjem mladih, određenim školama, stambenim udruženjima, centrima za zapošljavanje, sportskim klubovima i ostalim društvenim organizacijama.

Praksa na djelu: EXIT Švedska

EXIT Švedska je projekat u okviru neprofitne organizacije Fryshuset. Cilj projekta jeste da se pomogne i obezbjedi podrška onima koji žele da napuste nacionalističke/rasističke/nacistički orijentisane grupe ili pokrete putem praktične i individualno ciljane podrške.

EXIT obezbjeđuje lične sastanke, osobu za kontakt (po potrebi dostupnu i 24 sata) i pomaže u kontaktima s državnim organima. Sarađuje sa stambenim ustanovama, policijom, socijalnim službama, ostalim pravnim licima, kao i s porodicom i prijateljima osoba koje traže pomoć. EXIT takođe nudi savjetovanje roditeljima, braći i sestrama, partnerima i ostalima koji su bliski klijentima.

Rad je posebno prilagođen i razmatra specifičnu situaciju konkretnog klijenta, ali se obično usredsređuje na izgradnju novog društvenog identiteta van prethodnog ekstremističkog identiteta. Aktivnosti variraju od društvenih aktivnosti i obuke do sasvim praktične pomoći oko preseljenja, uklanjanja tetovaža, ostvarivanja kontakta s različitim ustanovama itd. Dužina intervencije razlikuje se zavisno od situacije i obično traje od nekoliko mjeseci do nekoliko godina.

[Više informacija o projektu EXIT Švedska.](#)

² Treba imati na umu da pripadnici zajednice mogu smatrati da porodice suočene s radikalizacijom imaju „specijalni“ tretman ili pristup.

³ Dr Angel M. Rabasa je viši politički naučnik u Korporaciji RAND, koji je napisao brojne radove o ekstremizmu, terorizmu i pobunjeništvu. On je glavni autor „Deradikalizacije islamističkih ekstremista“ (2010).

Preporuke politike – alatke za podršku porodici

- Obezbijediti stručnjake za podršku lokalnim porodicama, koji imaju lak pristup praktičnim uslugama kao što su stambeno pitanje, pomoć u nalaženju posla i finansijski savjeti. U slučajevima većeg rizika razmislite o prečicama do ovih službi.
- Dodijeliti dodatne resurse na nacionalnom ili lokalnom nivou za praktičnu podršku ovim porodicama.

Intervencije na afektivnom, emocionalnom i psihološkom nivou

Ključna strategija za ekstremističke grupe (bez obzira na njihovu ideološku pozadinu) jeste da raskinu emocionalnu povezanost između pojedinca i njegove/njene porodice i društvenog okruženja i da izoluju pojedinca, povećavajući zavisnost od ekstremističke grupe. Stoga je obnavljanje pozitivnih emocionalnih veza s porodicom i svih onih u društvenoj mreži koji podržavaju povlačenje ključ u svakom planu intervencije. Ovo se ne odnosi samo na pojedinca, već i na njegovu/njenu porodicu. Izolacija iz socijalnog okruženja jedan je od najvećih faktora rizika u pokušaju sprečavanja radikalizacije. Primjeri intervencija suprotstavljanja i sprečavanja radikalizacije jesu:

- **Alatke i obuka za komunikaciju između roditelja i djece:** roditelji se veoma često muče u komunikaciji s djecom koja pokazuju znakove radikalizacije ili su čak preduzela neke radnje (npr. odlazak u Siriju). Roditelji i braća i sestre mogu da iskažu razne emocije (bijes, nerazumijevanje, osjećaj odbačenosti) kada reaguju na radikalizaciju i te emocije mogu da se iskoriste u kontaktu s njihovom djecom/braćom/sestrama. Porodična podrška i stručne organizacije mogu da im pruže smjernice o tome kako da održavaju pozitivan kontakt, izbjegavaju dalje odbacivanje tog člana porodice i obnove porodične veze. Mnogi stručnjaci za podršku porodice izvještavaju da su primijenili jedan oblik motivacionog intervjuisanja kako bi roditelje obučili vještinama komunikacije.
- **Vršnjačke grupe:** roditelji, bake i đede, braća i sestre mogu da imaju koristi od kontakta s ostalima koji prolaze kroz iste procese i izazove sa članom porodice. Uvođenje grupe za ovu vrstu podrške može se obaviti preko radnika za podršku porodici. Učešće može da:
 - pomogne u izbjegavanju društvene izolacije prouzrokovane stigmatizovanom prirodom uključivosti u ekstremizam/terorizam;
 - porodicama pruži svrhu ili kanal kroz koji će podijeliti svoje nezadovoljstvo, ali i iskustva i greške iz kojih drugi mogu da uče;
 - obezbijedi izvor dodatnih informacija o procesu radikalizacije koji može da uspostavi u porodici osjećaj kontrole nad situacijom.
 - pomogne u stabilizaciji stresa i razvije bolje mehanizme za suočavanje s nezadovoljstvom, traumom i ostalim mentalnim poteškoćama koje se mogu javiti u ovim porodicama.
- **Kreativne intervencije:** važno je obezbijediti „meko prizemljenje“ za ljude koji su se vratili ili su dio izlaznog programa; to pomaže u spriječavanju povratka u ekstremizam. Stručnjaci za

porodičnu podršku zbog toga se takođe suočavaju s izazovom da razmišljaju „van stereotipa“ kada je riječ o ponovnom uspostavljanju veza i izbegavanju izolacije.

- **Korišćenje onih koji podstiču pozitivne promjene (npr. imami, nastavnici, mentori):** pri pokušajima da se pojedinac izvuče iz izolacije, ponovna izgradnja odnosa unutar zajednice zahtijeva učešće pouzdanih i posvećenih pripadnika zajednice, kao što su vjerske vođe, nastavnici ili savjetnici u centrima zajednice. Oni mogu da premoste jaz između ranjivih porodica i osnažujućih zajednica. Osim toga oni mogu da se za vjerska pitanja obrate pojedincu u okviru njegovog/njenog sopstvenog diskursa, pri čemu ne postoji bojazan da će oni pokušavati da izmijene taj diskurs.

Na psihološkom nivou važno je ustanoviti da li bi, pored emocionalnih izazova, mogli da postoje i psihološki izazovi, pa čak i mentalna oboljenja i traume. Praktičari za podršku porodici naglašavaju značaj saradnje sa stručnjacima specijalizovanim za psihološku i psihijatrijsku njegu kako bi se podržale porodice koje se bore s ovim problemima. Više informacija o bavljenju traumama kod djece povratnika iz zona sukoba, vidi u [RAN tematski dokument o deci povratnicima](#).

Praksa na djelu: Grupa za podršku roditeljima – Holandija

Steunpunt Sabr (arapska riječ za „strpljenje“) jeste ženska organizacija i nezavisna i samostalna NVO koja radi hijerarhijski odozdo ka gore i pruža podršku i osnaživanje ranjivim ženama. Zbog mladih koji iz regiona odlaze u Siriju, Sabr je organizovao grupu podrške za roditelje. Ova grupa okupila je roditelje različitog kulturološkog porijekla, kako muslimane tako i roditelje preobraćenika. Grupa se brzo uvećavala, a roditelji su se pridruživali dobrovoljno i obično saznavali za nju preko svojih mreža. Sabr je takođe čvrsto povezan s policajcima u zajednici koji su uputili roditelje na grupu podrške, čak i iz drugih područja.

Sabr obezbjeđuje sastanke i prisustvuje im da bi podržao roditelje kada je to neophodno. Potrebe roditelja su početna tačka razgovora. Kada se postavi mnogo pitanja o Siriji, Sabr organizuje dolazak predstavnika vlade i opštine koji će grupi dati odgovore. Uključeni roditelji su veoma zadovoljni ovom grupom, jer im nudi mjesto na kojem će podijeliti iskustva i učiti od drugih kako da se postave u konkretnoj situaciji. Ključni faktori su nizak prag za pridruživanje (lokalne i kratke linije komunikacije), činjenica da su sastanci zatvorenog tipa i na sigurnom mjestu (povjerenje između učesnika i organizacije) i to što je Sabr nezavisan.

[Više informacija o organizaciji Sabr.](#)

Preporuke politike – postupanje s emocijama i psihologijom

- Obezbijediti stručnjake za podršku porodice s fleksibilnim poslovnim angažmanom koji će razviti intervencije „izvan stereotipa“ i pomoći pri obnavljanju porodičnih veza;
- Obezbijediti resurse za organizaciju koja je osnovala/želi da osnuje vršnjačke grupe za sve koji su u dodiru s radikalizacijom i ekstremizmom.

Intervencije usredsrijeđene na ideologiju

Postoje mnogobrojni uzroci u korijenu radikalizacije, od kojih većina nije direktno povezana s ideologijom. Međutim pojedinci koji se radikalizuju često će pokazati snažnu ideološku posvećenost, bez obzira na to da li su zaista inspirisani ideologijom. U slučaju onih koji čvrsto vjeruju u ideologiju (zasnovanu na religiji ili inspirisanu desničarskim uvjerenjima), porodici i društvenom okruženju možda će biti teško da se poveže s njima. Da bi se podstakao proces povlačenja, bitno je da je pojedinac u stanju da promijeni svoju perspektivu i razvije neekstremističke, nenasilne odgovore na životna pitanja koja su se prethodno rukovodila prema nasilnoj ekstremističkoj ideologiji. Porodicama je potrebna podrška u sljedećem:

- **Da ne reaguju na ideologiju na samom početku:** bez obzira na iskušenje koje predstavlja direktno suočavanje s „istinitošću“ ili pravilnošću ideologije, ovakvi razgovori će često imati suprotan efekt. Oni se čak mogu doživjeti i kao opravdanje da bi se članovi porodice ili društveni kontakti smatrali nevjernicima, inferiornim ili slabim samo zato što ne dijele iste poglede na svijet.
- **Da primijene pristup zasnovan na prihvatanju:** U suštini pristupa zasnovanog na prihvatanju jeste to da radnik koji radi s porodicom ne poriče niti odbacuje perspektivu i stav porodice odnosno pojedinca izloženog riziku, već to treba da iskoristi kao početnu tačku za uspostavljanje kontakta. Izgradnjom odnosa zasnovanog na povjerenju moguće je polako pomoći porodici i pojedincu izloženom riziku da promijene svoje stavove i uvjerenja. Stoga fokus treba da bude na izgradnji odnosa.
- **Da se uključe u stručne diskusije o ideologiji:** bilo da je riječ o imamu ili o bivšem desničarskom ekstremisti, korisno je uključiti nekoga ko može da razgovara s porodicom i pojedincem o ideološkoj dimenziji. Odakle to dolazi? Koji su izvori i zbog čega su oni pouzdani ili nisu? Koje su alternativne perspektive?
- **Da se porodica i društveni kontakti uključe u izlazni program:** u sve većem broju država članica EU razvijaju se izlazni programi. Većina njih ima ideološku komponentu. Porodica i ostali pripadnici društvene mreže pojedinca mogu se uključiti u te programe. Pogledati dolje navedene izvore za više informacija o izlaznim programima:
 - [Naknadna\(ex post\) evaluacija RAN EXIT: Minimum methodological requirements for exit interventions](#)
 - [Naknadna \(ex post\) evaluacija RAN EXIT: Exit work in a multi-agency setting](#)
 - [Naknadna \(ex post\) evaluacija RAN EXIT: Setting up an exit intervention](#)

Praksa na djelu: Entr'Autres, Francuska

Entr'Autres je organizacija koja pokušava da spriječi dezintegraciju društvenih i porodičnih veza. Ova organizacija prihvata slučajeve koji dolaze preko mreže, telefonske linije i zvaničnih ustanova. Rad s porodicom je ključ za ovu organizaciju: bez pomoći porodice, ona ne može da radi s pojedincima. Majka je izuzetno važna, jer se preko nje može ostvariti povezanost s pojedincem. Pristup Entr'Autres deradikalizaciji pojedinca zavisi od njegovog/njenog profila koji se može svrstati u tri kategorije:

- Pojedinci koji možda izgledaju tako kao da su pod uticajem radikalizacije, ali koji zapravo samo žele da provociraju. Oni čine 15–20% slučajeva i najlakša su kategorija za rad;
- Pojedinci čiji je identitet poljuljan. Oni čine do 60% slučajeva i mada je rad s njima teži i zahtijeva ulaganje više vremena, ostvaruje se uspjeh koji se može mjeriti promjenom u diskursu;
- Istinski radikalizovani pojedinci. Ovaj profil čini 15–20% slučajeva, a njihova potpuna deradikalizacija je gotovo nemoguća.

Za sve kategorije je važan rad s porodicama, ali ne na isti način.

Preporuke politike – bavljenje ideologijom

- Pomoći u uspostavljanju pouzdane i legitimne mreže teoloških i ideoloških stručnjaka (islamski naučnici, hrišćanski naučnici, bivši ekstremisti itd.);
- Podržati izlazne programe pomoću specijalno prilagođenih procjena rizika i potreba. Ideologija je ponekad paravan za druge i dublje motive na kojima se mora raditi.

8. korak Praćenje napretka i prilagođavanje situaciji

Kada se obezbijedi podrška porodice na osnovu specijalno sačinjenog plana intervencije, važno je pratiti kako to utiče na svakodnevni život. Stručnjaci za podršku porodici ističu da je nekada zahtjevan zadatak pratiti događaje i sve šta se dešava unutar porodice, naročito kada sama porodica nije proaktivna u obezbjeđivanju tih informacija. Stoga je neophodno održavati redovan kontakt. Izgradnja i održavanje odnosa zasnovanog na povjerenju i posvećenosti takođe je od ključnog značaja za rano primjećivanje negativnih efekata/tendencija. Pošto je kontinuitet veoma važan, trebalo bi garantovati stabilnu podršku porodici (vidi 10. korak o izgradnji kapaciteta).

U pojedinim slučajevima porodica će možda htjeti da se povuče iz plana intervencije prije nego što prethodno dogovoreni ciljevi budu ostvareni. S obzirom na to da uspjeh zavisi od dobrovoljne saradnje porodice, često je preporučljivo pratiti želje porodice i jasno naglasiti da porodica u svakom trenutku može da se ponovo uključi. U visokorizičnim slučajevima može se pretpostaviti da će se i dalje vršiti bezbjednosne provjere i nadzor.

U sprovođenju programa podrške stručnjaci za podršku porodice takođe mogu da se suoče s drugim granicama:

- Na samom početku treba postaviti jasna pravila i granice. U grupama za podršku, na primjer, porodice treba da razgovaraju o svom ugroženom članu, ali to ne treba da bude forum za osudu.
- Pojedine porodice možda neće htjeti da govore o tome šta njihovi članovi rade, jer ne žele da razmišljaju o sramoti ili stigmi povezanoj s njihovim postupcima. U takvim slučajevima pomoći će uključivanje psihologa koji može da odbaci tabue i da ih podstakne na razgovor o ovim pitanjima.
- Obavezno je da se sastanci održavaju u što većoj privatnosti i povjerenju. Na primjer, izbjegavajte vođenje bilješki tokom sesija sa članovima porodice. Praktičari su utvrdili da upadljivo vođenje bilješki umanjuje povjerenje i stvara nelagodnu atmosferu.
- „Institucionalna krivica“ je prilično rasprostranjena. Roditelji nekada stavljaju krivicu na bezbjednosne službe zbog toga što nisu spriječile njihovu djecu da se povežu s poznatim ekstremistima. Možda će biti korisno da se „okrivljeni“ uključe tako što će (spremni) predstavnici državnih organa (bezbjednosne službe ili ministarstvo inostranih poslova) biti pozvani na bilateralne sastanke ili u grupe za podršku.
- Obezbjedivanje prevodioca za te razgovore možda će prevazići određene jezičke prepreke, ali neće uvijek stvoriti pravu atmosferu. Iskustvo pokazuje da roditelji/članovi porodice takođe mogu da prevode jedni drugima i da su aktivnije uključeni i pouzdaniji ukoliko nema zvaničnog prevodioca.

9. korak Završetak aktivnosti

Aktivnosti će se obično završiti kada ciljevi budu ostvareni i jedna strana (pružalac usluga ili članovi porodice) bude sigurna da porodica može da dalje nastavi sama:

- Treba primijeniti evaluaciju ili multiagencijsko praćenje kako bi se procijenilo da li su ostvareni ciljevi podrške porodice i da li je podrška okončana.
- Primjeri pokazuju da utvrđivanje konkretnog vremenskog okvira može biti štetno po ovu aktivnost; kad god je moguće ova aktivnost treba da ima prirodan kraj, a ne kraj koji diktiraju kapaciteti i resursi.
- Treba imati na umu da se ova aktivnost nikada neće zaista „završiti“. Treba uvijek da postoje otvorena vrata ili odgovarajuća osoba koja je dostupna porodicama ili radikalizovanim pojedincima čak i kada su ciljevi ostvareni.

Stručnjaci za podršku porodici ukazuju na to da je teško procijeniti kada bi trebalo da se završi program podrške. Jedan razlog za to jeste da neki pojedinci pribjegavaju manipulaciji kako bi „prevarili“ istručnjake, ali i svoju porodicu/društvene krugove, navodeći ih da pomisle da su krenuli drugačijim putem. Inteligentni mladi ljudi, koji su naročito vješti u tome da shvate kakvo se ponašanje i govor očekuju od njih, mogu to da iskoriste kako bi prikrili svoje stvarne misli i planove. Ne postoji „srebrni metak“ koji to može da spriječi. Profesionalnost i iskustva stručnjaka za podršku porodice i psihologa obično ima značajnu ulogu u ovakvim slučajevima.

10. korak Izgradnja i razvoj kapaciteta za podršku porodici

Da bi se mogle preduzeti mjere koje se zahtijevaju u koracima od 1 do 9, važno je imati određen kapacitet za podršku porodici i treba dalje razvijati i učvršćivati taj kapacitet. Dolje navedeni prijedlozi zasnovani su na iskustvima podrške porodici u nekoliko država članica EU i mogu da pomognu u izgradnji i razvoju efikasnog kapaciteta za podršku porodici. Nacionalni i lokalni kreatori politike i državni službenici imaju važnu ulogu u stvaranju uslova neophodnih za razvoj kapaciteta u ovoj oblasti:

- započeti pilot/eksperimentalni rad u kojem ima prostora za procese „eksperimenta i grešaka“ i saznati šta je najefikasnije u nacionalnom/lokalnom kontekstu;
- razmotriti koja bi forma organizacije najbolje funkcionisala u nacionalnom/lokalnom kontekstu, npr. u okviru policije ili socijalnih službi, kao zasebna NVO, kao dio neke druge organizacije koja već ima iskustva u podržavanju porodica u različitim oblastima;
- obezbijediti kontinuitet putem resursa (finansijskih, ljudskih, političkih);
- podržati razvoj šire mreže oko organizacije za podršku porodici s kojom ona može da saraduje (npr. policija, socijalne službe, agencija za zapošljavanje, bezbjednosne agencije, psiholozi);
- garantovati bezbjednost stručnjaka za podršku porodici (npr. kako treba postupati s imenima, e-mejl adresama, policijskom zaštitom, brojevima telefona itd.);
- uspostaviti raznovrsnu grupu stručnjaka za podršku porodici (muškarci, žene, različita kulturološka porijekla, različite jezičke vještine, različite profesije);
- razviti strategiju komunikacije da bi se javnost obavijestila o dostupnosti podrške porodici u spriječavanju radikalizacije;
- obezbijediti spremnost sektora za mentalno zdravlje da pomogne stručnjacima za podršku porodici i izbjegavati duge liste čekanja;
- uključiti, tamo gde je moguće, posvećene roditelje koji su doživjeli slično iskustvo i koji žele da podijele svoje stavove i naučene lekcije s drugima;
- provjeriti zakonodavstvo o privatnosti i ponuditi mogućnosti za razvoj posebnih protokola o privatnosti i razmjeni informacija kako bi se omogućila lakša i efikasnija razmjena informacija o slučajevima;
- omogućiti dodatnu obuku i dijeljenje najboljih praksi unutar i između zemalja da bi se povećao stručni kapacitet, kao i vještine stručnjaka za podršku porodici;
- postarati se da stručnjaci za podršku porodici osjećaju podršku sopstvenih organizacija i političkih vođa (kako lokalnih, tako i nacionalnih) da bi imali snagu i sposobnost za postupanje u teškim situacijama praćenim velikom medijskom pažnjom.
- uspostaviti strukturu podrške za stručnjake za podršku porodici, jer je rad s ranjivim porodicama veoma zahtjevan i izaziva emocionalno/psihološko opterećenje; struktura može da obuhvati povjerljive grupe u kojima stručnjaci mogu da podijele svoju zabrinutost/strahove, psihološku podršku i dovoljno kontakta s rukovodstvom organizacije;
- procijeniti rad koji se obavlja u porodicama kako bi se ustanovile najbolje prakse zasnovane na dokazima i učilo iz grešaka.

Praksa na djelu: Jedinica za podršku porodice – Holandija

Jedinica za podršku porodice je nezavisna organizacija koja pruža specijalizovane informacije, savjete i podršku onima koji su zabrinuti zbog radikalizovanog člana porodice. Ova jedinica funkcionise paralelno s holandskim Izlaznim programom. Diskusija sa svim relevantnim članovima porodice pokreće proces, a poslije nje slijedi sastavljanje akcionog plana zajedno s porodicom. Plan pokriva različite aspekte života (kao što su radikalizacija, (psihološko) zdravlje, rad/škola i finansije). Učešće je dobrovoljno; stručnjaci rade u kući date porodice, bez obzira na to gdje se ona nalazi u Holandiji. Opština u kojoj ta porodica živi uvijek je obaviještena o učešću Jedinice za podršku porodici i mora da odobri pružanje podrške toj porodici.

Jedinica je osnovana kao dio [holandskog sveobuhvatnog akcionog programa za borbu protiv džihadizma](#), koji sadrži 38 mjera. Mjera 23b bila je uspostavljanje centra za podršku porodici.

Metodologije ove Jedinice obuhvataju sljedeće elemente:

- strog protokol o privatnosti: informacije se razmjenjuju samo s opštinom ili policijom kada postoji opasnost za bezbjednost ili kada je porodica dala odobrenje – povjerenje je od suštinskog značaja;
- transparentnost u postupcima i odnosu s ostalim organizacijama;
- svi koji upravljaju slučajevima su profesionalni radnici za pružanje pomoći/zdravstveni radnici koji su povezani s opštinom i ostalim organizacijama kako bi se postarali i o drugim potrebama poput stambenog pitanja ili zaposlenja;
- multidisciplinarni pristup sa sastancima dva puta sedmično kojima prisustvuju svi menadžeri slučajeva, psihološki savjetnik, po potrebi psihijatar, sistemski terapeut, istraživač, instruktori s ogromnom stručnošću o džihadističkoj mreži u Holandiji i teolog/stručnjak za islam; menadžeri slučajeva govore jezike ciljne grupe;
- slučajevi obično dolaze preko opština, a Jedinica bi trebalo da bude što čvršće povezana sa svim lokalnim organizacijama; obezbijedena je i pokrivenost na nacionalnom nivou.

[Više informacija o holandskoj jedinici za podršku porodici.](#)

Translated within: